

2.3. Інструментальні колективи

2.3.1. Творча діяльність народно-оркестрових колективів факультету мистецтв

В історичному процесі розвитку української музичної культури народно-інструментальне мистецтво займає одне з провідних місць. Це пояснюється багатими інструментальними традиціями, які зародились у глибокій давнині. Розмірковуючи над проблемою збереження і розвитку народно-інструментального жанру В. Гуцал стверджує, що: «Розвиваючись протягом багатьох століть, маючи багаті традиції, народно-інструментальне мистецтво занепасти відразу не може. Прагнення до творчості, до колективного музикування було, є і буде» [4, с. 33].

Не залишається осторонь цього соціокультурного явища Тернопільщина, де аматорське народно-інструментальне музикування має глибокі коріння. Про це, зокрема, говорить у своїй науковій статті музикознавець Б. Водяний зазначаючи, що завдяки політичному лібералізму Австрійської влади на Західному Поділлі «період другої половини ХІХ – початку ХХ століття характеризується пробудженням українського національного життя. Масовим явищем в той час стало створення містечкових і сільських хорових колективів... при цих колективах організовувались інструментальні ансамблі й оркестри» [2, с. 128].

Протягом наступних десятиліть, через зміну влади, яка здійснювала в Україні, насаджуючи радянську ідеологію, поступово планове «зросійщення», намагаючись зденаціоналізувати українську матеріальну і духовну культуру, народно-інструментальне мистецтво в цілому і, зокрема, на Тернопільщині зазнає деформації. Насаджуються нові підходи до підбору оркестрового

інструментарію, формування репертуару, підготовки фахівців. «За складом інструментів почали організовуватись домрово-балалаєчні оркестри і ансамблі спочатку в середньо-спеціальних навчальних закладах (Теребовлянське культурно-освітнє училище, музичне відділення Чортківського педагогічного училища, Тернопільське музичне училище), а згодом, в міру підготовки кваліфікованих музикантів-диригентів у цих навчальних закладах – в районних Будинках культури, музичних та загальноосвітніх школах» [33, с. 110].

Утім, незважаючи на нав'язування радянських стереотипів, які були непритаманними українській національній культурі, кращі традиції народно-інструментального музикування були підхоплені і продовжені в Тернопільському педагогічному інституті. У 1977 році, на базі новоствореного факультету підготовки вчителів початкових класів утворився оркестр народних інструментів із струнно-смичковою групою під керівництвом викладача, скрипаля Олега Богдановича Джумаги¹.

Перший виступ цього колективу відбувся в Палаці Культури «Октябрь» (нині Тернопільський Палац Культури «Березіль» імені Леся Курбаса) на огляді колективів художньої самодіяльності, де він став переможцем і був включений в програму заключного концерту, присвяченого 60-річчю Великої Жовтневої Соціалістичної Революції [11].

З уведенням на факультеті в 1980 році нової моделі підготовки фахівців за спеціальністю «Вчитель початкових класів з додатковою спеціальністю «музика» і набором

¹ Джумага Олег Богданович – народився 22 серпня 1950 року в селі Рудня Борщівського району, Тернопільської області. Скрипаль, диригент, педагог. У 1972 році закінчив з відзнакою Івано-Франківський педагогічний інститут імені Василя Стефаника. У 1972–1975 р.р. працював викладачем музики Глухівського державного педагогічного інституту. У 1976–1987 р.р. – керівник вокального ансамблю, керівник оркестру народних інструментів, керівник оркестру народної музики «Колорит», асистент кабінету естетичного виховання, викладач кафедри педагогіки та методики початкового навчання, старший викладач кафедри естетичних дисциплін Тернопільського державного педагогічного інституту (нині Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка). Помер у 1987 році.

студентів з початковою музичною освітою оркестр народних інструментів поповнився традиційним інструментарієм (сопілка, цимбали, бубон) і перейменований в ансамбль народної музики «Колорит». Студентський оркестр, за складом інструментів, репертуаром, манерою виконання, був традиційно українським і став візитною карткою тодішнього педагогічного інституту, «... новою моделлю серед оркестрових колективів навчальних закладів Тернопілля, оскільки за тембральною специфікою суттєво відрізнявся від домрово-балалаєчних оркестрів андріївського типу. У складі оркестру, який налічував 10 виконавців, були I, II скрипки, сопілка, цимбали, акордеон, контрабас, бубон, що притаманно традиційному народно-інструментальному музикуванню східних регіонів Галичини» [32, с. 93].

У репертуарі оркестру була українська, молдавська, румунська танцювальна музика, авторські інструментальні та вокальні твори, українські народні пісні. Особливою популярністю користувались твори: Г. Мустя «Сирба» (соло на сопілці Р. Фуч), П. Терпелюка «Фантазія для скрипки з оркестром», «Радуйся, Гуцуліє,», С. Сабадаша на слова І. Кутеня «Пісня молодички» з вокально-хореографічної сюїти «Буковинське весілля», «Весільні вівати» записані в с. Настасів Тернопільського району, українські народні пісні: «Я щаслива з роду», «Гей, Іване», «Ой, василі-василечки» та ін. Солістами оркестру в концертних програмах виступали студенти та викладач згаданого вище факультету Ольга Поздик (Мурій) [1]. Оркестр був учасником багатьох інститутських культурно-мистецьких заходів, міських творчих звітів, заключних концертів переможців огляду колективів художньої самодіяльності. Виступи оркестру відзначалися яскравою художньо-виконавською майстерністю, багатством музично-виражальних засобів, оригінальністю репертуару, що було свідченням його професіоналізму.

У 1980 році в інституті був створений ансамбль народних інструментів «Кобзарі», в якому брали участь студенти факультету підготовки вчителів початкових класів та викладачі: Іван Нагачевський, Роман Стратійчук, Богдан Пилявський, Роман Хмурич, Григорій Підперигора, Орест Качмар, Зеновій Леськів, Анатолій Житкевич та ін. Інструментальну групу ансамблю, крім бандур і двох баянів, складала оркестрові кобзи (родина кобз: прима, альт, тенор, бас, контрабас, конструкції М. Прокопенка), які у 1978 році розпочали виготовлення майстри експериментальних виробничих майстерень Музичного товариства Української РСР, що базувались у селищі Мельниця-Подільська Тернопільської області [35, с. 67.] Ці осучаснені реконструйовані інструменти не були схожі з традиційною кобзою. Очевидно, поява таких інструментів була продиктована тогочасною радянською дійсністю, бо за формою, строем, тембральним забарвленням звуку, способом гри вони більше нагадують чотириструнну домру, яка стала прототипом російської триструнної домри. Утім, вище згадані інструменти у складі оркестру народних інструментів «Кобзарі» збагатили видовищну колоритність, привнесли в палітру інструментарію ознаку національної значущості і самобутності. До репертуару оркестру увійшли популярні українські народні пісні: «Тече річка», «Лети, моя пісне», «Прийди, прийди», «Ой ти, коню», «Їхав козак містом», «Ой со вечора, с полунички», в обробці талановитого музиканта-педагога, хормейстера, керівника колективу Ігоря Проня [10]. «Серед глядачів особливою популярністю користувалася «Кобза» (віночок українських народних пісень в обробці І. Проня). В будь-якому концерті цей твір був обов'язковим номером і виконувався на «біс». Прем'єра пісні відбулась в травні 1981 року на міському звіті художніх колективів педагогічного інституту в Тернопільському Палаці культури «Октябрь» (нині Тернопільський Палац культури «Березіль»

імені Леся Курбаса) і отримала схвальні відгуки у членів журі»¹.

За час свого нетривалого існування (І. Пронь 1984 року переїхав на роботу в м. Чернігів) оркестр народних інструментів «Кобза» відіграв важливу роль у розвитку інтересу до українського традиційного народного інструментарію, народної пісні, формуванні національної музичної культури студентської молоді.

Новим етапом розвитку народно-інструментального мистецтва став 1983 рік, коли з початком другого семестру в педагогічному інституті з ініціативи викладача Олега Степановича Смоляка та при підтримці декана факультету початкових класів Миколи Герца і ректорату організовано оркестрову групу ансамблю пісні і танцю «Терноцвіт» під керівництвом викладача, акордеоніста, оркестрового диригента Зіновія Стельмащука (художній керівник і диригент ансамблю О. Смоляк) [3].

Оркестрова група, до складу якої входило дві скрипки, три кобзи-прими, сопілка, два баяни, контрабас, малий барабан і бубон, супроводжував вокально-хорові і хореографічні композиції у постановці керівника танцювальної групи Василя Лего (оркестрування З. Стельмащука): «Русские березы», «Не шуми, калинонько», «Червона гвоздика», народні танці «Сербетореска», «Бету́та», «Білоруські скокі», «Російські гармоніки», «Зустріч на Збручі», «Буковинський танець», українські народні пісні, що базувались на автентичному матеріалі в аранжуванні О. Смоляка: «Ой ти, мамцю, жалуй мене» (солісти – студенти факультету початкових класів Марія Турецька та Наталія Рудь), «Горіла сосна» (солістка – студентка природничого факультету Оксана Стефурак) та ін. [22, с. 155].

¹ (Із спогадів учасника ансамблю, керівника навчально-методичного відділу ТНПУ ім. В. Гнатюка І. Нагачевського).

В процесі творчої роботи, під час оркестрування, аранжування, фольклорного місцевого музичного матеріалу, який був основою репертуару ансамблю пісні і танцю «Герноцвіт», керівником зверталась увага на самобутність мелодики, її форму, особливості побудови музичної тканини, детально продумувалась концепція художньо-емоційного змісту творів, визначалась їх динаміка, фразування, композиційність з метою максимального донесення до глядача автентики виконуваних творів. Незважаючи на організаційні особливості (в оркестровій групі ансамблю брали участь також студенти фізико-математичного факультету) та складну репетиційну роботу в непростих умовах навчально-виховного процесу (заняття відбувались щодня), наполегливість та творчі зусилля колективу увінчалися сценічними публічними успіхами.

Перший концертний виступ оркестрової групи у складі ансамблю відбувся 8 березня 1983 р. в актовому залі педагогічного інституту ім. Я. Галана (тодішня назва університету), присвячений Міжнародному жіночому дню 8 Березня, вокально-хореографічною композицією «Святкує Надзбруччя». Особливо популярними у цій програмі відзначались місцевий танець «Гаркан», записаний у с. Постолівка Гусятинського району, «Російський ліричний з дзвіночками», молодіжний танець «Гуцулочка», «Волжская фантазія» у виконанні тріо баяністів у складі Богдана Водяного, Зіновія Стельмащука та Анатолія Найдя, вокально-хореографічні композиції «Весняні ігри» та «Русская зимушка» [22, с. 155-156]. З того часу ансамбль є постійним учасником усіх культурно-мистецьких заходів, які проводились в інституті, на щорічних міських звітних концертах та оглядах творчих колективів, з сольними програмами у Дрогобицькому, Вінницькому та Івано-Франківському педагогічних інститутах.

У 1993 році, із заснуванням музично-педагогічного факультету, розпочав свою творчу діяльність студентський оркестр українських народних інструментів під керівництвом кандидата педагогічних наук, старшого викладача З. Стельмашука. Оркестр формувался за інструментальним складом і типом Мельнице-Подільського оркестру українських народних інструментів 60-х років, створеного на базі діючих ансамблів цимбалістів і сопілкарів у 1956 році заслуженим працівником культури України Василем Зуляком [7, с. 83].

На початковому етапі роботи факультетський оркестр налічував 15 музикантів. Так, «У першому складі оркестру до основної базової групи струнно-смичкових інструментів (6 скрипок, альт, контрабас) було долучено сопілку, кларнет, три бандури, цимбали, ударні інструменти (малий барабан, бубон, трикутник)» [34, с. 56]. У процесі становлення оркестр поповнювався інструментарієм і остаточно за групами інструментів сформувався у 1997-99 р.р. у наступному складі: сопілка (Анжела Свідун), дві флейти (Ярослав Овод, Василь Чорний), два кларнети (Маркіян Плахцінський, Ігор Цідило), баян (Руслан Рутецький, Лідія Чаплівська), цимбали (Наталія Мединська, Тарас Думанський), чотири бандури (Маряна Заремба, Наталія Волошин, Пуцентело Зоряна, Ірина Музика), вісім скрипок (Лілія Вовк, Олеся Гарасимчук, Ірина Галан, Наталія Олійник, Оксана Плєскун, Вікторія Швидко, Тарас Шкафаровський, Богдан Опришко), два альти (Наталія Багрій, Вікторія Цирульникова), віолончель (Сторчик Тетяна), контрабас (Володимир Гадуп'як, ударні інструменти (Роман Мелєх). Епізодично використовувались колісна ліра, мала ладкова шестиструнна кобза, литаври, бухало [32, с. 93].

У виконавських програмах колективу були класичні, оригінальні, авторські інструментальні та вокальні твори у перекладенні та інструментуванні З. Стельмашука, серед

яких: «Арія» з сюїти ре мажор Й. С. Баха, «Сумний вальс» Я. Сібеліуса, «Радість кохання» Ф. Крейслера, «Весняка», «Гуцулка на Поділлі» В. Гуцала, «Гуцульські наспіви» Т. Ремешила, «Запорізький марш» Є. Адамцевича, «Полька рах-цях-цях» І. Міського, «Українська фантазія для бандури з оркестром» А. Незовибатька (солістка Ірина Музика), «Полька» для цимбал з оркестром Е. Балого (соліст Тарас Думанський), «Петлюрівський марш» в обробці Б. Гриба, «Заповіт» в аранжуванні Г. Хоткевича та «Віват, університет» В. Семчишина для мішаного хору з оркестром, вокальні твори «Ой ти, дівчино, з горіха зерня» А. Кос-Анатольського (солісти: заслужений артист України Ярослав Лемішка, Степан Богай), «Ой три шляхи широкії» Я. Степового, «Огні горять» М. Лисенка, «Явір і яворина», «Як надійшла любов» О. Білаша, (солісти – сьогодні народні артисти України Ярослав та Наталія Лемішки), «Нащо мені чорні брови» О. Бонковського (солісти – Юлія Канарок, Надія Татарчук та ін.) [34, с. 56].

Оркестр, як навчальна дисципліна, вже з перших місяців занять і впродовж всього періоду функціонування став справжньою творчою лабораторією для студентів, де вони вивчали його колористику звучання, самотність інструментарію, стильові і тембральні особливості, технічні можливості. В процесі занять студенти навчались аналізувати форму музичних творів, оркестрові засоби музичної виразності (мелодію, ритм, гармонію, контрапункт, мелодичну фігурацію, тощо), практикувались у збалансованості звучання оркестрових партій по вертикалі і горизонталі партитури, набували навички концертмейстерства в оркестрових групах, вивчали діапазонну і динамічну шкалу, вдосконалювали гру на музичних інструментах та ансамблеву гру в групах, освоювали додаткові інструменти (колісна ліра, ладкова шестиструнна кобза, альтова, тенорова, басова сопілки,

бугай, бухало, бубон, малий барабан), а також проходили практику з диригування, оркестрування творів, організації та керівництва оркестровим колективом. Звучання оркестру відрізнялося м'якістю та компактністю, тембральною специфікою, зрівноваженістю оркестрових груп, чистотою строю. Він був окрасою усіх святкових концертів на факультеті, в університеті, виступав із сольними програмами перед учнівською молоддю шкіл м. Тернополя та Тернопільського району. На базі оркестру випускники упродовж 1998–2001 років складали державні іспити з диригування.

У 2002 році оркестр трансформувався в малі інструментальні форми (ансамбль бандуристів, інструментальні ансамблі «Музики», «Діксиленд», ансамбль скрипалів.

У 2010 році з ініціативи завідувача кафедри інструментального виконавства доцента Ольги Лазаревської був створений оркестр народних інструментів з домровою групою під керівництвом випускника факультету, викладача кафедри Руслана Рутецького¹.

З перших днів організації колективу йому довелось докласти багато зусиль для збору інструментарію і навчання студентів гри на домрі, інструменті, що не входив до переліку додаткових музичних інструментів, які студенти освоювали згідно навчального плану. Окрім цього, даних інструментів не було в наявності у такій кількості, щоб забезпечити повноцінне, тембрально збалансоване, якісне звучання струнно-щипкової групи оркестру, до якої, крім домри прями входили альти, тенори, басы і контрабас. Загалом, незважаючи на окреслені труднощі, оркестр поступово

¹ Рутецький Руслан Вікторович – народився 21 жовтня 1980 року в м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область. Баяніст, диригент, педагог. У 1999 році закінчив Тернопільське державне музичне училище ім. С. Крушельницької, у 2005 році – магістратуру музично-педагогічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка. У 2007–2015 .р концертмейстер та керівник ансамблю «Музики», керівник оркестру народних інструментів, асистент кафедри інструментального виконавства факультету мистецтв ТНПУ ім. В. Гнатюка

поповнювався цим інструментарієм. Згодом, до домрової групи увійшли баяни, бандури, та ударні інструменти.

Оркестр широко пропагував українську музику, твори зарубіжних композиторів, здійснював супровід популярних народних та авторських пісень, на основі яких студенти глибше вивчали особливості оркестрової музичної мови, набували навичок ансамблевого та оркестрового виконавства. Популярністю серед студентів користувались твори: Я. Орлова марш «Богдан Хмельницький», Є. Дербенка сюїта «Країнами світу» (ч. III Іспанія «Свято», ч. IV Греція «Сіртакі», ч. V Бразилія «Карнавал»), А. П'яццолли «Violentango», В. Попадюка «Полька», лемківська народна пісня «Ой, верше, мій верше», (солістка Лілія Миц), В. Михайлюка, на слова М. Юрійчука «Черемшина», О. Білаша, на слова Д. Павличка «Два кольори», українська народна пісня «А музика грає», (солістка Наталія Овод), Б. Янівського, на слова Б. Стельмаха «Не забудь» (дуєт у складі Маркіяна Плахцінського, Лілії Миц) та інші.

Оркестр брав участь багатьох університетських та міських культурно-мистецьких заходах. У творчому доробку оркестру: звітні концерти, вечори народної музики, вечори романсів. Найбільш активними серед студентів, що наполегливо здобували навички гри в оркестровому колективі були: Вероніка Чіх, Ірина Гембаровська, Леся Савка, Микола Шев'яков, Сергій Порада, Мар'яна Фок, Тетяна Кулинич, Тетяна Гричух, Ольга Кушнір, Юлія Кушнір, Тетяна Куць, Лілія Вікарук, Тетяна Вінярська, Вікторія Бобко, Віктор Максимлюк, Уляна Перхалюк, Назар Каспрук, Іван Кусень, Василь Яковенко, Лілія Миц та ін.

За вагомий внесок у справу виховання студентської молоді і високий художній рівень виконавської майстерності оркестру у 2012 році присвоєно звання «Народний художній

колектив». У такому складі оркестр функціонував до 2015 року.

З початком нового 2015–2016 навчального року на факультеті організовано естрадний оркестр під орудою заслуженого діяча мистецтв України Мирослава Кріля (диригент – Назарій Лещук, концертмейстер Оксана Михайлюк).

Крім струнно-смичкової групи, яка склала основу оркестру, сюди увійшли: духовна група (баян, акордеон, труба, саксофон), група бандур, фортепіано, синтезатор, ритм і бас гітари, група ударних інструментів. Таким складом інструментів оркестр виконує і популяризує різножанрові і різностильові оркестрові композиції сучасних зарубіжних і українських композиторів, здійснює музичний супровід хоровим і ансамблевим колективам та солістам-вокалістам.

У репертуарі оркестру твори: А. П'яццолли «Лібертанго» (соло на баяні – Назарій Лещук); В. Івасюка «Червона рута», І. Білозіра «Пшеничне перевесло» у виконанні вокального квартету у складі Назарія Кріля, Володимира Халупи, Тетяни Злонкевич та Руслани Копоть (керівник Б. Водяний); Г. Хоткевича «Заповіт», Д. Крижанівського «Рече та стогне Дніпр широкий» на слова Т. Шевченка, Р. Стратійчука на слова І. Каплуна «Гімн університету» (для мішаного хору з оркестром); І. Виспінського на слова В. Квасновського «Пісня про Тернопіль» у виконанні вокального тріо у складі Тетяни Злонкевич, Христини Білик та Руслани Копоть (керівник А. Ороновський); Б. Кучера на слова С. Галябарди «Новий день над Україною» (солісти Михайло Безушко, Дмитро Мацьопа) та ін.

Участь в естрадному оркестрі, дає можливість студентам вивчати організаційні засади та принципи формування даного типу оркестрового колективу, форми і методи навчально-творчої роботи керівника оркестру, опановувати

методику репетиційної роботи, організації концертної діяльності, специфіку роботи оркестрового диригента.

Отже, оркестрові колективи, які функціонували на факультеті мистецтв від початку їх створення й до сьогодні, стали справжньою школою формування та розвитку професійної майстерності студентської молоді і відіграли важливу роль у відродженні національної духовної культури, збереженні традицій українського народно-оркестрового виконавства. Вони були і залишаються своєрідним орієнтиром для оркестрових колективів різного типу навчальних закладів у плані комплектування оркестрових груп, плануванні різножанрового і різностильового репертуару, навчально-методичної роботи, сприяють популяризації зарубіжної, української класичної та сучасної музики, національного народно-інструментального мистецтва.